

Türkiye’de Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımına Bölgesel Etkileri: 2006-2021 Dönemi GİR Modeli Analizi

Abdulkadir Keskin*

Öz

Sosyal harcamalar toplumsal sorunların çözümünde ve refahın artırılmasında sosyal politikanın ve dolayısıyla sosyal devletin önemli bir aracıdır. Sosyal harcamalar farklı amaçlar için kullanılmakla birlikte gelir dağılımındaki adaletsizliğin düzeltilmesinde de önemli bir role sahiptir. Türkiye’de 2001 sonrasında geçmiş dönemlere göre daha istikrarlı ekonomik ve siyasi bir dönemin yaşanmaya başlaması ile sosyal politika gelişme imkânı bulmuş ve buna bağlı olarak kamu sosyal harcamalarında önemli artışlar gerçekleşmiştir. Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı Türkiye’deki kamu sosyal harcamalarının gelir dağılımına etkisinin 2006-2021 dönemi için bölgesel olarak incelenmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için sosyal harcama alt bileşenleri olan kamu sosyal güvenlik ve sosyal yardım, eğitim ve sağlık harcamaları ile gelir dağılımı (Gini katsayısı) arasındaki ilişki bölgesel olarak Görünürde İlişkisiz Regresyon (GİR) modeli ile test edilmiştir. Eld edilen bulgulara göre kamu sosyal harcamaları ile gelir dağılımı ilişkisi bölgelere ve sosyal harcama alt bileşenlerine göre farklılıklar göstermektedir. Fakat genelleme yapılarak bulgulara bakıldığı zaman, sosyal harcamaların bölgesel gelir dağılımı üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu ve bazı bölgelerde etkisinin bulunmadığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sosyal Harcama, Refah Devleti, Sosyal Politika, Görünürde İlişkisiz Regresyon.

The Regional Effects of Public Social Expenditures on Income Distribution in Turkey: An Analysis Using the SUR Model for the 2006-2021 Period

Abstract

Social expenditures are an important tool of social policy, and consequently of the welfare state, in addressing societal problems and enhancing well-being. While social expenditures are used for various purposes, they also play a significant role in correcting income inequality. In Turkey, following the onset of a more stable economic and political period compared to previous eras after 2001, social policy found the opportunity to develop, leading to significant increases in public social expenditures. In this context, the aim of the study is to examine the regional impact of public social expenditures on income distribution in Turkey for the period 2006-2021. To achieve this goal, the relationship between the subcomponents of social expenditures, namely public social security and social assistance, education, and health expenditures, and income distribution (Gini coefficient) was tested regionally using the Seemingly Unrelated Regression (SUR) model. According to the findings, the relationship between public social expenditures and income distribution varies across regions and social expenditure subcomponents. However, when the findings are generalized, it can be said that the impact of social expenditures on regional income distribution is limited, and in some regions, no effect was observed.

Keywords: Poverty, Social Expenditure, Welfare State, Social Policy, Seemingly Unrelated Regression.

*Arş. Gör. Dr. | İstanbul Medeniyet Üniversitesi | a.kdr.keskin@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4795-1028 | DOI: 10.36484/liberal.1555694
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 29, Sayı: 116, Güz 2024, ss. 159-180.
Gönderim Tarihi: 25 Eylül 2024 | Kabul Tarihi: 3 Aralık 2024

Giriş

Gelirin toplum içinde dengeli bir şekilde dağılması ve toplumsal refahın paylaşılması toplumsal barışın korunması ve sağlanması açısından oldukça önemlidir (Baştaymaz, 2016: 54). Genel anlamda ülkedeki toplam gelirin bireyler arasındaki dağılımını ifade eden gelir dağılımı kavramı, neredeyse tüm ülkelerde gerçekleşen gelirin adaletsiz dağılımından dolayı önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir dağılımındaki bozulmaya pek çok faktör etki etmekle birlikte, bu faktörler ekonomik, sosyal, demografik ve siyasi başlıklar altında toplanabilir. Ülkelerde bazı dönemlerde gelir dağılımının daha adaletli olduğu ve bazı dönemlerde gelirin oldukça adaletsiz dağıldığı verilerle ortaya konulmaktadır. Refah devleti altın çağına yaşandığı dönemde (1945-1980) ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin önemli bir kısmında gelir dağılımının günümüze göre daha adaletli olduğu söylenebilir. 1980 sonrasında değişen ekonomik yapı ve sosyal devlet anlayışının gerilemesi ile küresel, bölgesel ve ulusal düzeyde gelir dağılımındaki adaletsizlik dünyanın birçok bölgesinde kendini göstermektedir (Koray, 2008: 286).

Ekonomide devletin payının azalmasıyla birlikte özel sektörün payının artması ve küreselleşme, gelir dağılımındaki adaletin bozulmasında önemli etkenler olarak ifade edilmektedir. Piyasa ekonomisi fırsatlar sağlamasına rağmen bazı problemler oluşturmakta veya problemlerin çözümünde yetersiz kalmaktadır. Özellikle kökeni ekonomik problemlere dayanan yoksulluk, işsizlik ve gelirin adil dağılımında adaletin sağlanamaması toplumsal problemlere yol açabilmektedir (Şenses, 2004; Chossudovsky, 1999: 37). Bu bağlamda, önemli bir sorun olarak ortaya çıkan gelir adaletsizliğini önlemede ve yoksulluğu azaltmada veya ortadan kaldırmada en etkili araçlardan biri olarak kamu harcamaları, özellikle de sosyal harcamalar öne çıkmaktadır.

Günümüz dünyasında yaşanmakta olan küreselleşme, yerelleşme, dijitalleşme, devlet algısındaki değişim, kamu hizmetlerine yönelik beklentilerdeki değişim, bireylerin hızla sosyalleşmesi, çeşitli grupların sosyal statülerini kazanmaya başlamaları vb. hususlar, bireylerin birtakım yeni sosyal ihtiyaçlar hissetmelerine sebep olmaktadır (Kara, 2021: 29). Sosyal harcamalar özel kesim veya şahıslar tarafından da yapılmasına rağmen büyük bir bölümü kamu kesimi tarafından yapılan ve sosyal devletin toplumsal sorunların çözümünde kullandığı etkili bir araç olarak görülmektedir. Devlet aldığı vergiler ile yüksek geliri olan kesimi daha az geliri olan kesime yaklaştırmakta iken yaptığı transfer harcamaları ile daha az gelire sahip olan veya geliri bulunmayan kişileri daha fazla geliri olan kesime yaklaştırmaktadır. Bazı kamu sosyal harcamaları tam kamusal veya erdemli mal ve hizmet niteliği taşıya-

rak toplumsal barış, refah ve adalet için zorunluluk ifade etmekte iken bazı kamu harcamaları zorunlu olamamasına rağmen oluşturduğu pozitif dışsallıklardan dolayı sadece bireyin değil tüm toplumun kalkınmasına ve refahına etki ettiği için yapılmaktadır (Akdoğan, 2011: 47-51). Bu bağlamda kamu kesimi hem toplumsal adalet, refah ve barışı sağlamaya yönelik harcamalar yapmakta hem de toplumsal kalkınmada sağladığı pozitif dışsallıklardan dolayı ve sosyal devletin bir gereği olarak harcamalar gerçekleştirmektedir (Sandalcı ve Kaya, 2022: 47). Farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte, sosyal harcamaların amacının genellikle gelir dağılımında adaletin sağlanması, yoksulluğun azaltılması ve refahın artırılması olduğu, sosyal harcama tanımlarının ortak noktalarıdır.

Gelir dağılımı adaletinin sağlanması yönündeki sosyal harcamalar, sosyal güvenlik ve sosyal yardım, eğitim ve sağlık harcamaları olarak üç genel başlıkta toplanabilir. Bu sosyal harcamaların tamamen özelleştirilmesi veya diğer bir ifadeyle piyasalaştırılması mümkün değildir. Çünkü özel sektör, kârlı görmediği mal ve hizmet üretimi alanlarına girmemekte ve piyasa ekonomisinde sunulan mal ve hizmetlerin karşılığının ödenmeden elde edilemeyeceği için, toplumun belirli bir kesimi tüketmesi gereken mal ve hizmetlerden mahrum kalmaktadır. Bu durumda, bazı mal ve hizmetler toplumda yeterince tüketilmediğinde oluşturacağı maliyetler, mal ve hizmetlerin sunulmasındaki maliyetlerden daha fazla olabilmektedir. Bu bağlamda sosyal güvenlik ve sosyal yardım, eğitim ve sağlık harcamalarının bazı alt bileşenlerinin sahip olduğu özel niteliklerden dolayı kamu kesimi bu mal ve hizmet üretimini ve sunumunu gerçekleştirmekte veya özel kesim kamu tarafından doğrudan veya dolaylı olarak desteklemektedir (Keskin, 2023: 73-75). Sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları eğitime göre daha fazla erdemli mal ve hizmet niteliği taşıdığı için zorunlu olarak yapılmakta iken eğitime yönelik harcamaların önemli bir bölümü sağladığı pozitif dışsallıklardan dolayı yapılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin her döneminin kendine özgü problemleri bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’ndan 21. Yüzyıla kadar olan süreçte özellikle ekonomik ve siyasi problemlerden dolayı sosyal politikanın geliştiğini söylemek güçtür (Koray, 2008: 141). Özellikle 1990’lı yıllarda yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, krizler, doğal afetler ve terörün artması sadece olayların yaşandığı dönemini değil, 2000’li yılların başındaki toplumsal refahı ve sosyal politikayı önemli ölçüde etkilemiştir (Keskin ve Beşoluk, 2023: 83). Yaşanan bu olaylara bağlı olarak bu dönemde kamu sosyal harcamaları da yeterince gerçekleşmemiştir. Ayrıca 1990’lı yıllar ve 2000’li yılların başındaki istikrarsızlıklar gelir dağılımını iyice bozmuştur. Türkiye, 21. Yüzyılın başlarından itibaren yeni bir döneme girmiş ve bazı sorun ve krizlere rağmen geçmiş

dönemlere göre daha istikrarlı ekonomik ve siyasi bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde geçmiş dönemlere göre sosyal politikaya daha fazla önem verilmiş ve doğal olarak sosyal harcamaların miktarı artmıştır. Bu dönemde eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik reformları gerçekleştirilmiştir (Pamuk, 2013: 292-293). Eğitimde, zorunlu eğitim süresi uzatılmış, okul ve dersliklerin sayısı artırılmış, üniversite sayısı neredeyse üç katına çıkarılmış, öğrenci başına yapılan harcamalar artmış ve eğitim madde ve materyalleri geliştirilmesinden dolayı eğitim harcamaları artmıştır. Nitekim aynı şekilde sağlıkta da önemli adımlar atılmış ve sağlık harcamaları artmıştır. Son olarak ise sosyal güvenlikte reformlar gerçekleştirilmiş ve özellikle sosyal yardımların tek bir çatı altında toplanması amaçlanmış ve bu amaçla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Özellikle bu dönemde sosyal yardım hizmetleri çeşitlendirilmiş ve buna bağlı olarak sosyal harcamalarda ciddi miktarlarda artışlar gerçekleştirilmiştir.¹ Bu bağlamda Türkiye’de son dönemde yapılan “kamu sosyal harcamalarının gelir dağılımına etkisi var mı?”, eğer bir etkisi var ise bu etkinin ne kadar ve hangi yönde gerçekleştiğinin araştırılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, kamu tarafından gerçekleştirilen sosyal güvenlik ve sosyal yardım, eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımına etkisinin araştırılmasıdır. Bu araştırma amacının gerçekleştirilmesi için kamu sosyal harcamaları ile gelir dağılımı ilişkisi bölgeler düzeyinde görünürde ilişkisiz regresyon yöntemiyle incelenmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar genellikle belirli ülke grubunda Türkiye’yi ele alarak veya Türkiye’yi bir bütün olarak değerlendirerek sosyal harcamalar ile gelir dağılımı ilişkisini ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada ise parçaların bütünden farklılık gösterebileceği göz önünde bulundurularak bölgesel düzeyde araştırma gerçekleştirilmiştir. Bölgesel olarak bu ilişkinin incelenme sebebi ise kamu sosyal harcamaları ile gelir dağılımı ilişkisinde Türkiye’nin bir bütün olarak değerlendirilmesinin kamu harcamaları ile gelir dağılımı ilişkisinin tam manasıyla doğru olarak yansıtamayacağı düşüncesidir. Bu bağlamda bölgesel olarak yapılan bu araştırmanın diğer çalışmalardan farklılaştığı ifade edilebilir ve sosyal harcamaların gelir dağılımı ile ilişkisinin bölgesel olarak araştırılmasının ilgili literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Son olarak ise kamu sosyal harcamalarını bir bütün olarak değil de kamu sosyal harcamalarının alt bileşenleri (sosyal güvenlik ve yardım, eğitim ve sağlık) ile gelir dağılımı ilişkisinin bölgesel olarak incelenmesi, literatürdeki diğer çalışmalara göre bu çalışmada bahsi geçen ilişkinin daha detaylı olarak

1 Kamu sosyal harcamalarının tarihsel gelişimi için Strateji ve Bütçe Başkanlığı’na bakınız. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/11/Kamu-Kesimi-Sosyal-Harcama-Istatistikleri_15112021.xlsx.

görülmesini sağlayacaktır. Fakat Karıştırmanın gerçekleştirilmesine yönelik bazı kısıtlar bulunmaktadır. Bunların en önemlisi ise verilerin zaman kısıtının olması ve sadece merkezi yönetim kamu sosyal harcamalarının araştırma için en uygun verilere sahip olmasıdır. Gelir dağılımı ölçütü olarak kullanılacak olan Gini katsayısının 2006 yılı sonrasında başlaması çalışmanın zaman kısıtını oluşturmakta iken sadece merkezi yönetim kamu sosyal harcamalarının bulunmasından dolayı yerel yönetimler tarafından yapılan sosyal harcamalar çalışma içerisine dahil edilememiştir. Bu bağlamda çalışma 2006-2021 yılları arasındaki merkezi yönetim kamu sosyal harcamaları ile gelir dağılımı (Gini katsayısı) arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Çalışma üç ana kısımdan oluşmaktadır. Çalışmanın ilk kısmında literatür incelemesi yapıldıktan sonra ikinci kısımda çalışmanın veri seti ve yöntemi sunulmuştur. Çalışmanın son kısmında ise analizden elde edilen bulgular sunulmuş ve tartışılmıştır.

Literatür taraması

Gelir dağılımı ile sosyal harcamalar arasındaki ilişkiye ilişkin dünya ve Türkiye literatüründe çok sayıda araştırma yapılmıştır. Sosyal harcamalar ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların önemli bir bölümü hem Türkiye’de hem de diğer ülke ve bölgelerde sosyal harcamaların gelir dağılımındaki adaletsizlikleri azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Literatür değerlendirmesinde ilk önce bölgesel yapılan çalışmalara değinildikten sonra Türkiye için gerçekleştirilen araştırmalar sunulmuştur.

Martinez-Vazquez ve diğerleri (2012), 150 ülkeyi üç gruba ayırarak (gelişmiş, gelişmekte olan ve geçiş ülkeleri) 1970-2009 dönem için sosyal koruma, eğitim, sağlık ve konut harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini GMM tahmincisi kullanarak araştırmış ve bu harcamalarının gelir dağılımı üzerinde olumlu etki oluşturduğu sonucuna ulaşmışlardır. Cammeraat (2020), 1990-2015 dönemi için 22 AB ülkesinde gelir adaletsizliği ile sosyal koruma harcamaları ilişkisini panel veri yöntemi ile incelemiş ve bir bütün olarak değerlendirildiği zaman sosyal koruma harcamaları ile gelir dağılımı arasında negatif ilişki olduğunu ifade etmiştir. Yaşlılık harcamaları, dul ve yetim aylıkları, aile ödenekleriyle Gini katsayısı arasında negatif ilişki olduğu fakat işsizlik ve aktif işgücü piyasası politika ile konut harcamalarının Gini katsayısını azaltmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yardımcıoğlu ve Yayla (2020), 7 Orta ve Doğu Avrupa ülkesinde 2005-2017 dönemi için sosyal koruma harcamaları ve emeklilik ödemelerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini panel eşbütünlük ile incelemişlerdir. Emekli maaş ödemelerinin gelir dağılımına negatif etki ettiği sonucuna ulaşılmışken sosyal koruma harcamaları ile gelir dağılı-

mı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Keskin (2023) Türkiye’de bölgesel olarak 2006-2021 dönemi için sosyal harcamaların alt bileşenleri ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi GİR modeli vasıtasıyla 4 farklı model kurarak araştırmıştır. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım, eğitim ve sağlık harcamaları ile yoksulluk arasındaki ilişkinin bölgelere göre farklılaştığı ifade edilen çalışmada, genel olarak eğitim harcamalarının yoksulluğu azaltmada diğer harcamalardan daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sağlık ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının yoksulluğu azaltmadaki etkilerinin daha sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

Popova (2023), 70 düşük ve orta gelirli ülke olmak üzere 101 ülke verileri ile 1998-2017 yılları için sosyal koruma harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki En Küçük Kareler yöntemi ile incelemiştir. Düşük ve orta gelirli ülkelerde en alttaki beşte birlik dilime giden sosyal koruma harcamalarının payındaki 1 puanlık artışın Gini endeksinde 0,32 puanlık bir düşüğe yol açtığını tespit edilmiştir. Ayrıca düşük ve orta gelirli ülkelerde sosyal koruma harcamalarının daha adil dağılımının aşırı gelir yoksulluğunun ve eşitsizliğin azaltılmasında kritik önem taşıdığını ifade edilmiştir. Ahuja ve Pandit (2022), 48 gelişmekte olan ülke verileri kullanılarak 1990-2015 dönemi için sosyal harcamalar ile gelir dağılımı arasındaki ilişki En Küçük Kareler yöntemi ile incelemiştir. Çalışmada, hem bir bütün olarak sosyal harcamalar ile gelir dağılımı hem de sosyal koruma, eğitim ve sağlık harcamaları ile gelir dağılımı arasında negatif ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmış ve sosyal harcamaların gelir eşitsizliğinde önemli bir azalma sağladığı tespit edilmiştir. Osabohien ve diğerleri (2020), 38 Afrika ülkesi için 2000-2017 verileri temelinde En Küçük Kareler yöntemini kullanarak sosyal harcamalar ve gelir dağılımı ilişkisini araştırmış ve sosyal harcamaların gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Ulu (2018), 2004-2011 dönemi için 21 OECD ülkesinde sosyal harcamaların gelir dağılımı ile ilişkisini panel veri analizi ile incelemiştir. Sosyal harcamaların GSYH içerisindeki payının artmasının gelir eşitsizliğini azalttığı ve eğitim harcamalarının gelir eşitsizliğinin azaltılmasında daha etkili olduğunu tespit edilmiştir.

Dibo (2022), 20 OECD ülkesi kapsamında 2004-2017 dönemi için sosyal transfer harcamalarının milli gelir içerisindeki payının bir seviyeye kadar gelir eşitsizliğini azalttığı fakat belirtilen seviyeyi aşması durumunda bu etkinin tersine döndüğü sonucuna ulaşmıştır. Kamu sosyal harcamalarının GSYH’nin %26,5’i geçtiği zaman etkinin değiştiği ifade edilmiştir. Baçao ve diğerleri (2024), 1995-2017 dönemi için 36 OECD ülkesinde kamu sosyal harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bazı sosyal harcamaların gelir eşitsizliğini önemli ölçüde etkilemediğini bazılarının ise ters yönde

etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Kalkavan ve Ersin (2020), OECD ülkeleri kapsamında 1980-2015 dönemi için panel eşbütünleşme ve panel nedensellik testi ile sosyal harcamalar ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sosyal harcamalar ile gelir dağılımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ve sosyal harcamaların büyümeye katkı sağlayarak gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltacağı ifade edilmiştir. D’Agostino ve diğerleri (2020), 26 OECD ülkesi kapsamında 1980-2015 dönemi için panel veri yöntemini kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmada, sosyal harcamaların gelir dağılımındaki eşitsizliği azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. İnam (2019), 2007-2015 dönemi için 29 AB ülkesinde panel veri analizi yöntemi ile sosyal harcamalar ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu, sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımını üzerinde negatif etkiye sahip olduğu ve eğitim harcamalarının ise gelir dağılımı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını tespit etmiştir.

Eser ve Genç (2023), 1987-2019 dönemi için Türkiye’de sosyal harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkisini Fourier ADL eşbütünleşme testi ile incelemiş ve sosyal harcamaların gelir dağılımı üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Yılmaz ve Rakıcı (2024), Türkiye’de 1987-2018 dönemi için sosyal koruma harcamaları ile gelir dağılımı ilişkisini ARDL sınır testi yöntemini kullanarak incelemiştir. Toplam sosyal yardımlar ile gelir dağılımı arasında negatif ilişki tespit edilen çalışmada, nakdi yardımlar ve aynı yardımlar, işsizlik/yaşlı/dul/yetim/işsizlik/malullük yardımları ile gelir dağılımı arasında kısa ve uzun dönemde negatif ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca sağlık ile gelir dağılımı arasında pozitif ilişki ve aile yardımları ile gelir dağılımı arasında kısa dönemde negatif ilişki tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında zaman sosyal harcamaların gelir dağılımı adaletsizliğini azalttığı tespit edilmiştir. Topuz ve Doğan (2020), 39 ülkede 1995-2016 dönemi için transfer harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi panel nedensellik testi ile araştırmışlardır. Gelir seviyesi yüksek olan ülkelerde transfer harcamalarından gelir eşitsizliğine doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmişken gelir seviyesi düşük ülkelerde transfer harcamaları ile gelir dağılımı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Polat (2020), 36 OECD ülkesinde 1996-2018 dönemi için transfer harcamalarının gelir dağılımı ile ilişkisini panel veri analizi yöntemi ile incelemiştir. Çalışmada, hane halkı transfer harcamalarının gelir adaletsizliğini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dayar ve Akıncı (2020), 1987-2016 dönemi için Türkiye’de kamu sosyal transfer harcamalarının gelir dağılımı ile ilişkisini En Küçük Kareler yöntemi ile incelemiştir. Kamu sosyal transfer harcamaları ile gelir dağılımı arasında uzun dönemli bir ilişkinin tespit edildiği çalışmada, kamu transfer

harcamalarındaki artışın gelir dağılımındaki adaletsizliği azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Baylan (2019), Türkiye’de 1975-2010 dönemi için sosyal güvenlik harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme testi ile incelemiştir. Araştırmacı tarafından elde edilen sonuca göre, sosyal güvenlik harcamalarının gelir dağılımında üzerinde negatif etkiye sahiptir. Altunöz ve Çondur (2018), Türkiye’de 1985-2016 dönemi için sosyal güvenlik harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme analizi ile incelemiştir. Sosyal güvenlik harcamalarındaki artışların gelir adaletinin sağlanmasında önemli bir rolü olduğunu tespit etmişlerdir. Beyaz Sipahi (2021) Türkiye’de 1980-2019 dönemi için sağlık harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme analizi ile incelemiştir. Sağlık harcamalarında meydana gelecek olumlu bir etkinin gelir dağılımında olumlu bir etki yaratacağı sonucuna ulaşılmıştır. Akbulut (2015) Türkiye’de 1994-2013 dönemi için eğitim ve sağlık harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi En Küçük Kareler yöntemini kullanarak incelemiştir. Yükseköğretime yönelik gerçekleştirilen harcamaların gelir adaletsizliğini artırdığı ve sağlık harcamalarının ise gelir adaletsizliğini azaltıcı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Literatür taramasının ardından aşağıdaki bölümlerde veri seti ve verilerin kaynakları belirtildikten sonra çalışmanın yöntemi sunulmuştur. Veri seti ve yöntem hakkındaki bilgilendirmeden sonra ise analiz gerçekleştirilmiş ve bulgular haritalar şeklinde sunulmuştur.

Veri seti ve yöntem

Bu çalışmanın amacının gerçekleştirilmesi için kullanılan yöntem ve veri setine ilişkin bilgiler aşağıdaki bölümde sunulmuştur. Yöntem ve veri setinin incelenmesinin ardından ekonometrik yöntemden elde edilen bulgular sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Veri Seti ve Çalışmanın Kısıtlılıkları

Kamu sosyal harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki İBBS1(12 bölge) düzeyinde araştırılmıştır. İBBS1 düzeyinin seçilme nedeni ise araştırmaya en uygun verilerin bu düzeyde olduğundan dolayıdır. Çünkü diğer bölge sınıflandırması olan İBBS2 (26 bölgenin bulunduğu) sınıflandırmasındaki veriler daha yakın bir tarihte başlamaktadır. Bu bağlamda il düzeyinde sunulan kamu sosyal harcama verileri 12 bölge düzeyine dönüştürülmüştür. İBBS1 düzeyinde yer alan illerin bulunduğu bölgeler Harita 1’de sunulmuştur.

Harita 1. İBBS1 Düzeyindeki İllerin Bulunduğu Bölgeler

Bu çalışmada kamu sosyal harcamaları ve GİNİ katsayısı verileri 2006-2021 dönemini kapsamakta ve yıllık verilerden oluşmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise bölgesel gelir dağılımı verilerinin 2006 yılından başlaması ve yıllık olmasıdır. Sosyal harcama verileri aylık olarak sunulmasına rağmen gelir dağılımı verisinin yıllık olması bu çalışmada veri setinin yıllık olmasına sebebiyet vermiş ve çalışmanın en önemli kısıtı olmuştur. Çalışmanın diğer bir önemli kısıtı ise sosyal harcama verilerinin yerel yönetim ve özel sosyal harcama verilerini içermemesidir. Diğer bir ifade ile çalışmada sadece merkezi yönetim tarafında gerçekleştirilen sosyal harcamalar dikkate alınmıştır. Ayrıca merkezi yönetim sosyal harcamaları olan sosyal güvenlik ve sosyal yardım, eğitim ve sağlık harcamalarını oluşturan alt kalemlerin bulunmayışı sosyal güvenlik ve sosyal yardım, eğitim ve sağlık harcamalarının bütünsel olarak değerlendirilmesine sebebiyet vermektedir. Bu durumda ise eğitim harcamaları bir bütünlük arz ederek alt kalemler veya hangi eğitim düzeyi için hangi harcamanın yapıldığı dikkate alınmamaktadır. Ayrıca harcamaların cari harcamalar mı yoksa yatırım harcamaları mı olduğu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Söz konusu bu kısıtlar diğer iki sosyal harcama alt bileşeni olan sağlık ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamaları için de geçerlidir. Bu kısıtlar bağlamında çalışma için derlenen veri seti ve veri kaynakları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. Veri Seti ve Kaynakları

Değişkenler	Kısaltmalar	Kaynaklar
Gelir Dağılımı	GİNİ	Türkiye İstatistik Kurumu
Kamu Eğitim Harcamaları	KEH	T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı
Kamu Sağlık Harcamaları	KSH	T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı

Kamu Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamaları	KSGSYH	T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı
TÜFE	-	T.C. Merkez Bankası
Ekonomik Durgunluk Dönemleri	DMY	

Çalışmada kullanılan veriler incelendiği zaman verilerin tamamı Türkiye Cumhuriyeti resmî kurumlarının yayınladığı verilerdir. Gini katsayısına ait veri bölgesel olarak TÜİK'ten temin edilmiştir. Kamu sosyal harcama verileri ise T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın il düzeyinde yayınladığı verilerden alınarak bölgesel düzeye çevrilmiştir. Sosyal harcamaların il düzeyinden 12 bölge düzeyine çevrilmesinin ardından T.C. Merkez Bankası enflasyon verileri kullanılarak sosyal harcamalar enflasyondan arındırılarak reel harcama verilerine dönüştürülmüştür. Son olarak ise ekonomik resesyonların yaşandığı dönemlere dummy değişken atanmıştır. Veri seti oluşturulduktan sonra araştırmanın uygulama kısmına geçilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular aşağıdaki bölümde sunulmuştur.

Yöntem

Bu çalışmada, birden fazla faktörü aynı anda modellemek amacıyla panel görünürde ilişkisiz regresyon (GİR) yöntemi kullanılmıştır. Panel GİR modeli, her bir denklemde yer alan bağımsız değişkenlerin birbirinden bağımsız olmasına karşın, hata terimlerinin birbirleriyle ilişkili olabileceği varsayımını dikkate alır (Yerdelen Tatoğlu, 2012: 52). Böylece, veriler arasında görünen ilişkisizliklerin aslında hata terimlerinden kaynaklanan ortak bir yapı olabileceği göz önüne alınmıştır. Model tahminleri, 2006-2021 yılları arasında Türkiye'deki yoksulluk ve kamu sosyal harcamalarına ait yıllık veriler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bağımsız değişkenler olarak kamu sosyal harcamasının alt bileşenleri alınmış, bağımlı değişken olarak yoksulluk seçilmiştir. Tahminler, STATA 14 programında Zellner'in (1962) GİR yöntemiyle yapılmış ve hata terimleri arasındaki korelasyonlar dikkate alınarak daha tutarlı ve etkin sonuçlar elde edilmiştir. GİR modeli aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Davidson ve MacKinnon, 2004: 493; Khan ve diğerleri, 2014: 67):

$$Y_1 = X_1\beta_1 + \varepsilon_1 \quad (1)$$

$$Y_2 = X_2\beta_2 + \varepsilon_2$$

$$\vdots \quad \vdots \quad \vdots$$

$$\vdots \quad \vdots \quad \vdots$$

$$Y_n = X_n\beta_n + \varepsilon_n$$

$$Y_2 = X_2\beta_2 + \varepsilon_2 \quad (2)$$

Ya da matris formatındaki şekliyle gösterilebilir:

$$\begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ \vdots \\ Y_N \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} X_1 & 0 & \cdots & 0 \\ 0 & X_2 & \cdots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \cdots & X_N \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \beta_1 \\ \beta_2 \\ \vdots \\ \beta_N \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} u_1 \\ u_2 \\ \vdots \\ u_N \end{bmatrix} \quad (3)$$

Ayrıca aşağıdaki notasyonla kompakt olarak ifade edilebilir:

$$y = X\beta + u \quad (4)$$

GİR modelinin bazı temel varsayımlar vardır ve modeli oluşturan tüm denklemlerin hata terimlerinin ortalaması sıfırdır.

Bulgular

Sosyal harcamalar ile gelir dağılımı arasındaki ilişki 12 bölge düzeyinde yukarıda bahsedilen yöntem olan GİR modeli ile tahmin edilmeye çalışılmıştır. Sosyal harcamalar ile gelir dağılımı arasındaki ilişkisinde Gini katsayısı bağımlı değişkeni oluşturmakta iken sosyal harcamalar olan KEH, HSH ve KSGSYH bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Araştırma modeline ilişkin betimleyici analiz ve dağılım test sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

	KEH	KSH	KSGSYH	GİNİ
Ortalama	24.26821	8.615734	33.77360	0.369396
Ortanca	21.22005	7.581095	27.50462	0.368000
Maximum	69.14478	30.82158	114.9028	0.451000
Minimum	6.478816	2.497289	6.605769	0.302000
Standart Sapma	13.17824	4.660160	21.72148	0.029580
Çarpıklık	0.935478	1.468050	1.188111	0.171485
Basıklık	3.528138	6.216229	4.184746	2.717540
Jarque-Bera	30.23526	151.7185	56.40041	1.579294
Olasılık	0.000000	0.000000	0.000000	0.454005
Gözlem	192	192	192	192

Jarque-Bera kuyruk olasılıklarından tespit edilen bulgulara göre; KEH, KSH, KSGSYH normal dağılım göstermemekte iken Gini katsayısının kuyruk olasılığı 0.05'den büyük olduğu için normal dağılıma uyduğu tespit edilmiştir. Gelir dağılımı ile sosyal haramalar arasındaki ilişkisinin tespit edilmesinden önce araştırmada yer alan 12 bölgedeki denklemlerin hata terimlerinin arasındaki ilişkinin bulunması ve heterojen eğim parametrelerinin bulunması gereklidir. Başka bir deyişle, GİR yönteminin kullanılabilmesi için yatay kesit bağımlılığı ve heterojen eğim parametrelerinin olması gerekmektedir. Pesaran ve Yamagata (2008) $\tilde{\Lambda}$ ve $\tilde{\Lambda}_{adj}$ testi ve Breusch-Pagan LM, Pesaran CD yatay kesit bağımlılığı testlerine ilişkin sınamalar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 3. Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenlik Testi

		Değişkenler			
		GİNİ			
		Test İstatistiği		Olasılık	
Breusch-Pagan LM		89.841		0.0272**	
Pesaran CD		3.673		0.0002*	
		$\tilde{\Lambda}$		$\tilde{\Lambda}_{adj}$	
GİNİ		Test İstatistiği	Olasılık	Test İstatistiği	Olasılık
		4.099	0.000*	5.185	0.000*

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Yatay kesit bağımlılığı ve homojenlik testini ilişki sonuçlar incelendiği zaman, yatay kesit bağımlılığının her iki modelde de test olasılıkları değerlerinin 0.05'in aşağısında olduğu görülmektedir. Bu duruma bağlı olarak temel hipotez olan yatay kesit bağımlılığının olmadığını ifade eden hipotez reddedilmektedir. Pesaran ve Yamagata (2008) $\tilde{\Lambda}$ ve $\tilde{\Lambda}_{adj}$ testi bulgularına göre eğim katsayıları heterojen olarak tespit edilmiş ve araştırma değişkenini homojen olarak ifade eden temel hipotez reddedilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın devamında yatay kesit bağımlılığını ve heterojenliği dikkate alan yöntemler kullanılmalıdır. Her ikisini de dikkate alan CADF birim kök testinin araştırmada kullanılması uygun bulunmuştur. CADF birim kök testinden elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir

Tablo 4. CADF Birim Kök Testi

CADF Testi (Seviye Düzeyi)	Sabitli		CADF Testi (Birinci Fark)	
	Test İstatistiği	Olasılık	Test İstatistiği	Olasılık
GİNİ	-1.43	0.808	-2.37	0.020**
EHH	-1.91	0.292	-4.67	0.000*
SHH	-1.81	0.424	-2.21	0.058***
SGSYHH	-1.39	0.883	-4.85	0.000*

Seviye Düzeyi için Kritik Değerler: %1 için: -2.47, %5 için: -2.26 ve %10 için: -2.14’tür.
Birinci Fark için Kritik Değerler: %1 için: -2.52, %5 için: -2.28 ve %10 için: -2.16’dır.
Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Yukarıdaki tabloda sunulan CADF birim kök testi bulgularına göre değişkenlerin hiçbiri seviye düzeyinde durağan değildir. Birinci farklarda ise farklı önem düzeylerinde çalışmada kullanılan değişkenlerin tümünün durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıdaki tabloda ise kamu sosyal harcamaları ile Gini katsayısı arasındaki ilişkinin yönünü ve varlığını (+1 ve -1 arası değerlerle) ifade eden korelasyon matrisi ve bölgelerarası korelasyon için Breusch-Pagan LM istatistiği gösterilmektedir.

Tablo 5. Sosyal Harcamalar Korelasyon Matrisi

	Akdeniz	Batı Anadolu	Batı Karadeniz	Batı Marmara	Doğu Karadeniz	Doğu Marmara	Ege	Güneydoğu Anadolu	Kuzeydoğu Anadolu	Orta Anadolu	Ortadoğu Anadolu	İstanbul
Akdeniz	1											
Batı Anadolu	0.3020	1										
Batı Karadeniz	-0.0523	0.3734	1									
Batı Marmara	0.0672	-0.1062	0.1986	1								
Doğu Karadeniz	-0.1013	0.4261	0.6184	0.0874	1							
Doğu Marmara	0.3032	-0.0771	0.1728	0.3347	0.1617	1						
Ege	0.2605	0.3297	-0.1428	0.4390	0.2309	0.0974	1					
Güneydoğu Anadolu	-0.3032	0.4831	0.5183	0.3673	0.3187	-0.2701	0.2774	1				
Kuzeydoğu Anadolu	-0.1831	-0.1835	-0.0823	-0.4170	-0.4262	-0.5531	-0.3416	0.0788	1			
Orta Anadolu	0.2521	0.8999	0.4252	0.3121	-0.0527	-0.2072	0.0422	0.5621	0.1726	1		
Ortadoğu Anadolu	0.0757	-0.2257	0.0030	0.0567	0.0716	0.0716	0.1778	-0.0345	0.0212	0.2192	1	
İstanbul	-0.1579	0.1962	0.1385	0.5492	0.4559	0.4059	0.4782	0.0330	-0.4765	-0.4240	-0.2254	1

Breusch-Pagan Yatay Kesit Bağımlılığı: $\chi^2(66) = 89.841$, $Pr = 0.0272$

Yukardaki tabloda kamu sosyal harcamaları ile Gini katsayısı için hata terimleri arasındaki korelasyon matrisi ve Breusch-Pagan LM test istatistiği görülmektedir. Korelasyon matrisinden anlaşılacağı üzere en yüksek korelasyon-

lar; Batı Anadolu ile Orta Anadolu (0.89), Doğu Karadeniz ile Batı Karadeniz (0.61) bölgeleri arasındadır. İfade edilen bölgelerin arasında yüksek derecede ilişkilerin bulunduğu söylenebilir. Kuzeydoğu Anadolu bölgesi ise diğer bölgelerle en fazla negatif korelasyon katsayısına sahip bölgedir. Breusch-Pagan LM test olasılığı ($\chi^2(66) = 89.841$ ve $\text{Olasılık} = 0.0272$) ve Pesaran CD test olasılığı 0,05'in aşağısında olduğu için yatay kesit bağımlılığının olmadığı yönündeki H_0 hipotezi reddedilir. Değişkenlerin heterojen olması ve yatay kesit bağımlılığı tespit edilmediği için GİR tahminlemesi yapılabilmektedir.

Tablo 6. Görünürde İlişkisiz Regresyon Modeli Sonuçları

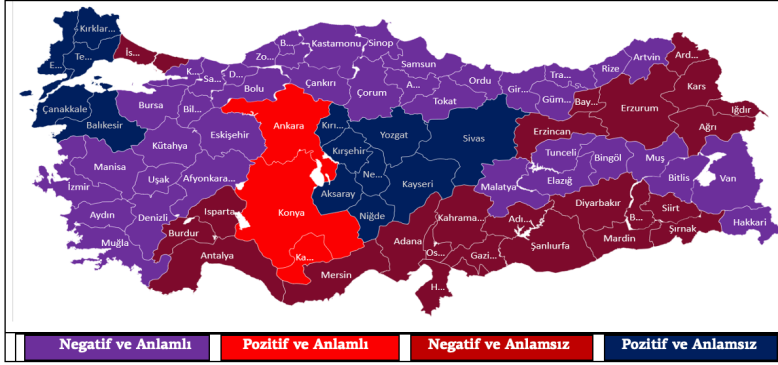
	Gözlem	Std. Hata	R ²	Ki Kare	Olasılık
Akdeniz	16	0.007743	0.5579	20.38	0.0004*
Batı Anadolu	16	0.010860	0.5028	59.26	0.0000*
Batı Karadeniz	16	0.008839	0.6264	41.61	0.0000*
Batı Marmara	16	0.012197	0.5145	29.37	0.0000*
Doğu Karadeniz	16	0.016687	0.2660	13.81	0.0079*
Doğu Marmara	16	0.010084	0.8467	118.47	0.0000*
Ege	16	0.010993	0.6530	34.18	0.0000*
Güneydoğu Anadolu	16	0.007926	0.6679	49.31	0.0000*
Kuzeydoğu Anadolu	16	0.017091	0.6227	30.52	0.0000*
Orta Anadolu	16	0.013707	0.2555	9.67	0.0464**
Ortadoğu Anadolu	16	0.014247	0.6685	35.71	0.0000*
İstanbul	16	0.013893	0.8249	84.56	0.0000*
Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.					

Yukarıdaki tabloda görülen GİR modeli sonuçlarına göre; Orta Anadolu bölgesi haricindeki diğer bölgeler tüm modeller %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Orta Anadolu bölgesi ise %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Kamu sosyal harcamalarının Gini katsayısındaki değişimi açıklama gücü (R²) bölgesel olarak %84 ile %25 arasında değişilmektedir. Gini katsayısındaki değişimler en yüksek Doğu Marmara bölgesinde (%84) ve İstanbul'da (%82) kamu sosyal harcamaları ile açıklanabilmektedir. Gini katsayısındaki değişimler en düşük Orta Anadolu (%25) ve Doğu Karadeniz (%26) bölgelerinde kamu sosyal harcamaları ile açıklanabilmektedir. Diğer bölgelerde ise Gini katsayısındaki değişimler genellikle %50 ve %60 oranlarında kamu sosyal harcamaları ile açıklanabilmektedir.

İBBS1 seviyesindeki kamu sosyal harcamalarının alt bileşenleri olan KEH, KSH ve KSGSYH ile Gini katsayısı arasındaki ilişkinin tespiti için gerçekleştirilen GİR modeli sınaması sonucunda tespit edilen katsayı tahminleri,

standart hatalar, z istatistiği, olasılık değerleri ve yukarıda da belirtilen genel modelin açıklama gücü ve anlamlılığı tablo şeklinde Ek’te sunulmuştur. Ek’te sunulan verilerdeki sonuçların daha iyi anlaşılabilmesi ve bölgesel farklılıkların görülebilmesi için tablodaki veriler görselleştirilerek haritalar şeklinde aşağıda sunulmuştur. Verilerden oluşturulan haritaların daha anlaşılabilir olması için kamu sosyal harcamaları alt bileşenleri baz alınarak haritalar oluşturulmuş ve aşağıda sırasıyla gösterilmiştir. Bu bağlamda öncelikle kamu eğitim harcamaları ile Gini katsayısı ilişkisi bölgesel olarak Harita 2’de sunulmuştur.

Harita 2. Eğitim Harcamaları ile Gini Katsayısı İlişkisi

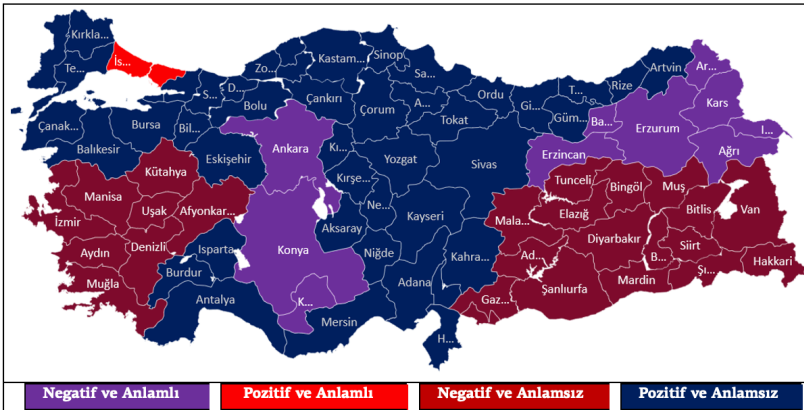
KEH ile Gini katsayısı arasındaki ilişki Ege, Doğu Marmara, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Ortadoğu Anadolu ve Batı Anadolu bölgelerinde istatistiksel olarak anlamlı iken diğer tüm bölgelerde bu ilişki anlamsızdır. Anlamlı istatistik sonuç elde edilen bölgelerde ise bu ilişki Batı Anadolu bölgesinde pozitif ve anlamlı iken diğer 5 bölgede negatif ve anlamlıdır. Son olarak ise bu ilişki Akdeniz, İstanbul, Güneydoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde negatif ve anlamsız iken Batı Marmara ve Orta Anadolu bölgelerinde pozitif ve anlamsızdır. KEH 1 birim arttığı zaman Gini katsayısı Batı Anadolu bölgesinde 2.98 birim artmakta iken Batı Karadeniz’de 3.20 birim, Doğu Karadeniz’de 3.89 birim, Doğu Marmara’da 2.74 birim, Ege’de 1.83 birim ve Ortadoğu Anadolu bölgesinde 2.79 birim azalmaktadır. Kamu sağlık hizmetleri harcamaları ile Gini katsayısı ilişkisi bölgesel olarak Harita 3’de sunulmuştur.

Harita 3. Sağlık Harcamaları ile Gini Katsayısı İlişkisi

KSH ile Gini katsayısı arasındaki ilişki Doğu Marmara, Batı Karadeniz, Batı Marmara, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde istatistiksel olarak anlamlı iken diğer tüm bölgelerde bu ilişki anlamsızdır. Anlamlı istatistik sonuç elde edilen bölgelerde ise bu ilişki Doğu Marmara ve Batı Karadeniz bölgesinde pozitif ve anlamlı iken diğer 3 bölgede negatif ve anlamlıdır. Son olarak ise bu ilişki Akdeniz, Batı Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde negatif ve anlamsız iken İstanbul, Ege ve Doğu Karadeniz bölgelerinde pozitif ve anlamsızdır. KEH 1 birim arttığı zaman Gini katsayısı Batı Karadeniz'de 3.60 birim ve Doğu Marmara bölgesinde 1.57 birim artmakta iken Güneydoğu Anadolu'da 1.67 birim, Orta Anadolu'da 4.57 birim ve Batı Marmara bölgesinde 2.10 birim azalmaktadır. Kamu sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri harcamaları ile Gini katsayısı ilişkisi bölgesel olarak Harita 3'te sunulmuştur.

Harita 4. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamaları ile Gini Katsayısı İlişkisi

KSGSYH ile Gini katsayısı arasındaki ilişki sadece üç bölgede anlamlıdır. Bu ilişki İstanbul’da pozitif ve anlamlı iken, Batı Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde negatif ve anlamlıdır. Yukarıdaki haritadan da anlaşılacağı üzere KSGSYH ile Gini katsayısı arasındaki ilişki genellikle pozitif ve anlamsızdır. Batı Marmara, Doğu Marmara, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Orta Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde KSGSYH ile Gini katsayısı arasındaki ilişki pozitif ve anlamsız iken Ege, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bu ilişki negatif ve anlamsızdır. KSGSYH 1 birim arttığı zaman Gini katsayısı İstanbul’da 1.53 birim artmakta iken, Batı Anadolu’da 3.09 birim ve Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde 5 birim azalmaktadır.

Kamu sosyal harcamalarının Gini katsayısı üzerindeki etkisi bir bütün olarak değerlendirildiği zaman etkisinin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle bazı bölgelerde kamu harcamaları ile Gini katsayısı arasında hiçbir ilişki tespit edilememiştir. Bu bağlamda kamu harcamalarının sürekli arttığı göz önünde bulundurulduğunda gelir dağılımındaki adaleti sağlamada yeterli etkiyi gösteremediği ifade edilebilir. Ayrıca bazı bölgelerde bazı kamu harcamaları artışlarına gelir adaletsizliğinde de artış olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, genel anlamda Türkiye’de kamu sosyal harcamalarının gelir dağılımında etkisinin sınırlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Sosyal harcamalar toplumsal sorunlar ve özellikle sosyoekonomik problemlerin çözümünde önemli araç olarak görülmektedir. 1980 sonrası ekonomik yapının değişmesi ile birlikte sosyal harcamalar cömert görülerek eleştirilmesine rağmen ortaya çıkan sorunlardan dolayı ve sosyal devletin bir gereği olarak sosyal harcamalar daha da çeşitlenmiştir. Bu duruma bağlı olarak ülkelerin önemli bir bölümünde 1980’den günümüze kamu sosyal harcamalarının miktarı artış göstermiştir. Türkiye’de ise özellikle 1990’lardaki ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar sosyal harcamaların yeterince yapılmasını engellemiştir. 2001 sonrasında geçmiş döneme göre daha istikrarlı bir yapının oluşması ile sosyal politikada gelişmeler olmuş ve bu gelişmelere bağlı olarak sosyal harcamalar artış göstermiştir. Bu bağlamda Türkiye’de artış gösteren sosyal harcamaların sosyoekonomik bir problem olan gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltması beklenmektedir. Bu çalışmada 2006-2021 dönemi için bölgesel olarak sosyal harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkisinin tespit edilmesi için GİR yöntemi kullanılmış ve bulgular sunulmuştur.

Sosyal harcama alt bileşenleri ile gelir dağılımı ilişkisine bakıldığı zaman, eğitim harcamalarının gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaltılmasını

da diğer iki harcamaya göre daha etkili olduğunu söylemek mümkündür. Kamu sağlık harcamaları üç bölgede Gini katsayısına negatif etki etmekte iken kamu sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının ise sadece iki bölgede Gini katsayısına negatif etki ettiği tespit edilmiştir. Genel manada sonuçlara bakıldığı zaman kamu sosyal harcamalarının gelir dağılımındaki adaletin sağlanması yönündeki etkisi oldukça sınırlıdır. Ayrıca İstanbul ve Akdeniz bölgesinde kamu sosyal harcama alt bileşenleri olan sosyal güvenlik ve sosyal yardım, sağlık ve eğitim harcamaları ile gelir dağılımı arasında negatif bir ilişki bulunmamıştır. Yani bu iki bölgede kamu sosyal güvenlik ve sosyal yardım, sağlık ve eğitim harcamalarının gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaltılmasında hiçbir etkisi bulunmamaktadır. Sosyal harcamaların gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltmada en etkili olduğu yer ise Orta Anadolu bölgesidir. Bu bölgede eğitim harcamaları ile Gini katsayısı arasında bir ilişki bulunmamasına rağmen sosyal güvenlik ve sosyal yardım ve sağlık harcamaları ile Gini katsayısı arasında negatif ilişki bulunmaktadır.

Literatürdeki çalışmalar genellikle kamu sosyal harcamaların gelir adaletsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmışken bu çalışmadan elde edilen bulgular büyük ölçüde literatürden farklıdır. Diğer bir ifade ile bu çalışmadan elde edilen sonuçların küçük bir bölümü “sosyal harcama ile gelir dağılımı ilişkisi” literatüründeki çalışmaların çoğunluğu ile benzerlik göstermekte iken bu çalışmada tespit edilen bulguların büyük bölümü literatürden farklılaşmaktadır. Son olarak ise bu çalışmada yerel yönetim kamu sosyal harcamaları araştırmaya dahil edilmemiştir. Bölgesel olarak yapılacak çalışmalarda yerel yönetim kamu harcamaları dahil edilmesi bütüncül olarak kamu sosyal harcamalarının gelir dağılımı ile ilişkisinin ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır. Ayrıca yapılacak olan araştırmaya yerel yönetim kamu sosyal harcamalarının eklenmesi ile merkezi yönetim ve yerel yönetim kamu sosyal harcamalarının gelir dağılımı ile olan ilişkisinin ayrı olarak incelenmesine imkân sağlayacak ve karşılaştırılma yaparak hangi yönetim biçimindeki hangi harcamanın gelir dağılımındaki adaletsizliğin düzeltilmesinde daha faydalı olacağı ortaya çıkarılabilecektir.

Kaynakça

- Ahuja, D. ve Pandit, D. (2022). Social spending as a development tool: Evidence from developing countries. *European Journal of Government and Economics*, 11(1), 73-96.
- Akbulut, E. (2015). *Eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerine etkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Akdoğan, A. (2011). *Kamu maliyesi*. 14.Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altunöz, U. ve Çondur, F. (2019). Sosyal güvenlik harcamaları gelir dağılımında etkin mi?

- Türkiye ekonomisi için nedensellik analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(15), 173-189.
- Başçao, P., Duarte, J., Pereira, M. ve Simoes, M. (2024). Social expenditure composition and inequality: A dynamic panel threshold analysis for OECD countries. *European Journal of Political Economy*, 102510.
- Baştaymaz, T. (2016). *Sosyal politikanın temelleri yeni toplum iyi toplum*. Bursa: Dora Yayınevi.
- Baylan, M. (2019). Impact of social security expenditures on income distribution: case of Turkey. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2579-2593.
- Cammeraat, E. (2020). The relationship between different social expenditure schemes and poverty, inequality and economic growth. *International Social Security Review*, 73(2), 101-123.
- Chossudovsky, M. (1999). *Yoksulluğun küreselleşmesi*. (çev. Neşenur Domaniç). İstanbul: Çiviyazıları.
- D’Agostino, G., Pieroni, L. ve Scarlato, M. (2020). Social transfers and income inequality in OECD countries. *Structural Change and Economic Dynamics*, (52), 313327.
- Davidson, R. ve MacKinnon J. G. (2004). *Econometric theory and methods*, New York: Oxford University Press,
- Dayar, H. ve Akıncı, A. (2020). Kamu sosyal transfer harcamalarının kişisel gelir dağılımına etkisi. *Maliye Dergisi*, 179, 172-185.
- Dibo, M. (2022). Kamu sosyal harcamaları ve gelir eşitsizliği: OECD ülkeleri kapsamında bir analiz. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(2), 1-16.
- Eser, B. ve Genç, M.C. (2023). Türkiye’de sosyal harcamaların gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Fourier ADL eşbütünleşme analizi. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 7(2), 226-241.
- İnam, B. (2019). *Sosyal harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkisi: Türkiye örneği*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kalkavan, H. ve Ersin, İ (2020). Sosyal harcamalar ile gelir dağılımı arasındaki ilişkinin incelenmesi: OECD üzerine bir uygulama. *Sosyal Güvence Dergisi*, (17), 265-282.
- Kara, B. (2021). Sosyal Bütçeleme Anlayışı: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Çağdaş Yerel Yönetimler*. 30(4), 29-59.
- Keskin, A. (2023). *Türkiye’de sosyal harcamalar ve yoksulluk ilişkisi*, Ankara: Berkan Yayınevi.
- Keskin, A. ve Beşoluk, E. (Ed.). (2023). 20. yüzyılda Türk sosyal politikasının gelişimi. *Sosyal Bilimler Üzerine Araştırmalar III*. Gaziantep: Özgür Yayınları, 61-88.
- Khan, M. A., Khan, M. Z., Zaman, K. ve Arif, M. (2014). Global estimates of energy-growth nexus: Application of seemingly unrelated regressions. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 29, 63-71.
- Koray, M. (2008). *Sosyal politika*. 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- Martinez-Vazquez, J., Moreno-Dodson, B. ve Vulovic, V. (2012). The impact of tax and expenditure policies on income distribution: Evidence from a large panel of countries. *Andrew Young School of Policy Studies Research Paper Series*, (12-30).
- Osabohien, R., Matthew, O., Ohalet, P. ve Osabuohien, E. (2020). Population–poverty–inequality nexus and social protection in Africa. *Social Indicators Research*, 151(2), 575-598.
- Pamuk, Ş. (2013). *Türkiye’nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. 2. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

- Polat, M. A. (2020). Sosyal amaçlı transfer harcamalarının gelir dağılımına etkisi: OECD ülkelerine yönelik panel veri analizi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(4), 764–796.
- Popova, D. (2023). Impact of equity in social protection spending on income poverty and inequality. *Social Indicators Research*, 169(1), 697-721.
- Sandalcı, U. ve Kaya, M. (2022). Sosyal harcamalara ilişkin toplumsal algı: Bir alan araştırması. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 22(1), 43-71.
- Sipahi, B. B. (2021). Türkiye'nin sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerinde asimetric etkisi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24(2), 335-346.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Kamu kesimi sosyal harcama istatistikleri. (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/11/Kamu-Kesimi-Sosyal-Harcama-Istatistikleri_15112021.xlsx). 02.11.2023
- Şenses, F. (2004). Neoliberal küreselleşme kalkınma için bir fırsat mı, engel mi?. *ERC Working Paper in Economic*, 04/09 August 2004.1-27
- Topuz S.G. ve Doğan E. (2020). Transfer harcamaları ve gelir eşitsizliği ilişkisi: Panel nedensellik analizi ile karşılaştırmalı bir değerlendirme. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(1), 549-562.
- Ulu, M. İ. (2018). The Effect of government social spending on income inequality in OECD: A panel data analysis. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1(3), 184-202.
- Yardımcıoğlu, F. ve Yayla, Y. E. (2020). Sosyal harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkisi: Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri örneği. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 7(19), 34-48.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). *İleri panel veri analizi: Stata uygulamalı*, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yılmaz, T. Z. ve Rakıcı, C. (2024). Sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *Sosyoekonomi*, 32(59), 383-404.
- Zellner, A. (1962). An efficient method of estimating seemingly unrelated regressions and tests for aggregation bias. *Journal of the American Statistical Association*, 57(298), 348-368.

EKLER

Ek 1:

AKDENİZ BÖLGESİ						
DEĞİŞKENLER	KATSAYI	STD. HATA	z- İSTAT.	OLASILIK	R ²	OLASILIK
SHH	-2.06	8.33	-0.61	0.544	0.5579	0.0004*
EHH	-3.18	7.48	-1.09	0.274		
SGSYHH	4.63	4.37	0.11	0.916		
DMY	-0.01	0.01	-0.36	0.719		
SABİT TERİM	0.43	0.01	46.48	0.000*		
BATI ANADOLU BÖLGESİ						
DEĞİŞKENLER	KATSAYI	STD. HATA	z- İSTAT.	OLASILIK	R ²	OLASILIK

SHH	-1.22	1.05	-1.16	0.246	0.5028	0.0000*
EHH	2.98	1.80	3.87	0.000*		
SGSYHH	-3.09	4.11	-1.97	0.049**		
DMY	0.03	0.01	6.29	0.000*		
SABİT TERİM	0.39	0.01	37.18	0.000*		
BATI KARADENİZ BÖLGESİ						
DEĞİŞKENLER	KATSAYI	STD. HATA	z- İSTAT.	OLASILIK	R ²	OLASILIK
SHH	3.60	2.19	2.55	0.011**	0.6264	0.0000*
EHH	-3.20	1.25	-4.14	0.000*		
SGSYHH	8.51	8.13	1.05	0.295		
DMY	-0.01	0.01	-0.89	0.373		
SABİT TERİM	0.38	0.01	27.04	0.000*		
BATI MARMARA BÖLGESİ						
DEĞİŞKENLER	KATSAYI	STD. HATA	z- İSTAT.	OLASILIK	R ²	OLASILIK
SHH	-2.10	3.25	-2.18	0.029**	0.5145	0.0000*
EHH	3.17	3.05	1.04	0.299		
SGSYHH	2.01	1.79	1.12	0.262		
DMY	0.01	0.01	2.52	0.012**		
SABİT TERİM	0.31	0.01	23.22	0.000*		
DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ						
DEĞİŞKENLER	KATSAYI	STD. HATA	z- İSTAT.	OLASILIK	R ²	OLASILIK
SHH	1.08	7.85e	1.38	0.167	0.2660	0.0079*
EHH	-3.89	3.11	-2.54	0.011**		
SGSYHH	1.18	2.54	0.47	0.642		
DMY	-0.01	0.01	-0.49	0.623		
SABİT TERİM	0.36	0.03	13.40	0.000*		
DOĞU MARMARA BÖLGESİ						
DEĞİŞKENLER	KATSAYI	STD. HATA	z- İSTAT.	OLASILIK	R ²	OLASILIK
SHH	1.57	1.37	2.61	0.009*	0.8467	0.0000*
EHH	-2.74	1.13	-4.19	0.000*		
SGSYHH	3.94	6.88	0.06	0.954		
DMY	-0.03	0.00	-7.03	0.000*		
SABİT TERİM	0.44	0.01	37.91	0.000*		
EGE BÖLGESİ						
DEĞİŞKENLER	KATSAYI	STD. HATA	z- İSTAT.	OLASILIK	R ²	OLASILIK
SHH	1.21	1.52	0.79	0.427	0.6530	0.0000*
EHH	-1.83	9.46	-1.93	0.053***		
SGSYHH	-2.49	5.66	-0.44	0.661		
DMY	0.01	0.01	1.24	0.216		
SABİT TERİM	0.43	0.01	28.67	0.000*		

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ						
DEĞİŞKENLER	KATSAYI	STD. HATA	z- İSTAT.	OLASILIK	R ²	OLASILIK
SHH	-1.67	8.54	-1.95	0.051**	0.6679	0.0000*
EHH	-1.47	5.47	-0.27	0.788		
SGSYHH	-1.97	3.69	-0.53	0.594		
DMY	0.02	0.01	5.59	0.000*		
SABİT TERİM	0.40	0.01	48.92	0.000*		
KUZEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ						
DEĞİŞKENLER	KATSAYI	STD. HATA	z- İSTAT.	OLASILIK	R ²	OLASILIK
SHH	-2.49	6.85	-0.36	0.716	0.6227	0.0000*
EHH	-1.61	3.53	-0.46	0.649		
SGSYHH	-5.00	3.28e	-1.53	0.107***		
DMY	0.019	0.01	2.33	0.020**		
SABİT TERİM	0.46	0.028	16.16	0.000*		
ORTA ANADOLU BÖLGESİ						
DEĞİŞKENLER	KATSAYI	STD. HATA	z- İSTAT.	OLASILIK	R ²	OLASILIK
SHH	-4.57	2.25	-2.03	0.042**	0.2555	0.0464**
EHH	8.31	1.73	0.48	0.630		
SGSYHH	9.50	1.49	0.64	0.523		
DMY	0.016	0.01	2.71	0.007*		
SABİT TERİM	0.34	0.02	22.18	0.000*		
ORTADOĞU ANADOLU BÖLGESİ						
DEĞİŞKENLER	KATSAYI	STD. HATA	z- İSTAT.	OLASILIK	R ²	OLASILIK
SHH	-2.07	3.66	-0.56	0.572	0.6885	0.0000*
EHH	-2.79	2.71	-1.03	0.003*		
SGSYHH	-1.27	2.34	-0.54	0.587		
DMY	-0.01	0.012	-0.94	0.346		
SABİT TERİM	0.47	0.02	19.23	0.000*		
İSTANBUL						
DEĞİŞKENLER	KATSAYI	STD. HATA	z- İSTAT.	OLASILIK	R ²	OLASILIK
SHH	3.43	8.17	0.42	0.674	0.8249	0.0000*
EHH	-7.45	8.95	-0.83	0.405		
SGSYHH	1.53	4.26	3.60	0.000*		
DMY	-0.00	0.01	-0.84	0.403		
SABİT TERİM	0.31	0.01	26.10	0.000*		
Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 göstermektedir.						